นาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง[1]
Thai Dramatic Arts Creating “Sammanaka Songkrueng”

วีระ บัวงาม / WEERA BUANGAM
สาขาวิชานาฏศิลป์ไทยศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
PROGRAM IN THAI CLASSICAL DANCE EDUCATION, FACULTY OF FINE AND APPLIED ARTS,
RAJAMANGALA UNIVERSITY OF TECHNOLOGY THANYABURI

Received: February 2, 2017
Revised: June 17, 2017
Accepted: June 27, 2017

บทคัดย่อ

นาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุดสำมนักขาทรงเครื่อง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของนางสำมนักขา และเพื่อออกแบบนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ประเภทรำเดี่ยวชุดสำมนักขาทรงเครื่อง โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบนาฏยประดิษฐ์ชุดสร้างสรรค์ใหม่ ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปผล และนำเสนอเป็นงานวิจัยครั้งนี้

ผลการวิจัยพบว่า ผลงานการสร้างสรรค์การแสดงชุดสำมนักขาทรงเครื่อง มีแนวคิดในการออกแบบนาฏศิลป์จากประสบการณ์การแสดงของผู้สร้างสรรค์และจากการสัมภาษณ์ศิลปินแห่งชาติและผู้เชี่ยวชาญประกอบกับแรงบันดาลใจโดยใช้หลักการออกแบบกระบวนท่ารำ 3 ประการได้แก่ 1. ใช้หลักการจินตนาการ 2. ใช้หลักการตีบทผสมผสานท่าทางธรรมชาติ 3. ใช้หลักการนำท่ารำเก่ามาพัฒนาใหม่ ในรูปแบบของการรำตีบทตามคำร้องและรำตามเพลงหน้าพาทย์ โดยวิธีการเรียบเรียงกระบวนท่ารำใหม่อย่างมีเอกลักษณ์ตามจารีตที่เป็นท่ารำมาตรฐานการรำลงสรง ลักษณะของกระบวนท่ารำชุดนี้จะมีความนุ่มนวลอ่อนช้อยผสมผสานกับความเข้มแข็งในรูปแบบของนางยักษ์ที่เป็นน้องกษัตริย์ โดยใช้วงปี่พาทย์บรรเลงประกอบการแสดง ผู้แสดงจะแต่งกายด้วยชุดยืนเครื่องนางยักษ์สวมศีรษะในการแสดงตามรูปแบบของการแสดงนาฏกรรมโขน

คำสำคัญ นาฏศิลป์ไทย, นาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์, สำมนักขา, รำทรงเครื่อง

Abstract

Thai Dramatic Arts Creating Composition “Samanakka Songkrueng”, the objective of the reserch consist of, exploring the story of Samanakka, and creating a suite of Thai traditional dancing which called “Ram Diao” for the show called Samanakka Songkrueng”. This is the kind of Qualitative Research in the style of the new type of Thai traditional creativity by researching from involved treatises and reserach paper that was analyzed, synthesized, summed up and presented in the type of research by researcher.

The result is, ideas of inventing the Thai Traditional Classical drama and Dancing Composition “Samanakka Songkrueng” was from my inspiration and performing experiments, in addition, from interviewing with national artists and specialists. Main methods to invent the dancing posture consisting of three things are, 1. imagination, 2. mixing between story interpretation and natural manner, 3. to develope from the old style by dancing with interpreting from lyrics and Na Paat music accompaniment which was rearranged characteristically but still follow the tradition of standard dancing posture of the traditional dancing “Longsong”. The characteristic of dancing is mixing between delicated and potent in

[1] งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

a form of giantess who is the giant king's sister. There is Pi Paat band accompanying during the show. Performers dress with standard giantess costume with a headdress in the form of Khon performance.

Keywords : Thai Dramatic Arts, Thai Dramatic Arts Creating, Summanukkha, Songkrueng Dance

บทนำ

ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่มีเอกราชมาช้านาน มีศิลปวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ จนเป็นที่ชื่นชอบของนานาประเทศที่ได้พบเห็นความงดงามในศิลปวัฒนธรรมไทย ถึงแม้ว่าในสังคมไทยปัจจุบันกำลังได้รับอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรมจากต่างชาติอันหลากหลายที่กำลังหลั่งไหลเข้ามา มีบทบาทในสังคมไทยก็ตาม แต่สิ่งหนึ่งที่คนไทยยังสามารถอนุรักษ์และสืบทอดได้มาอยู่จนทุกวันนี้ก็คือ “นาฏศิลป์ ” (สุมิตร เทพวงษ์, 2541 : 1)

นาฏศิลป์ ที่ถือว่าเป็นสมบัติประจำชาติของไทย คือการแสดงที่เรียกว่า โขน ซึ่งจัดว่าเป็นการแสดงชั้นสูงของไทย ซึ่งให้คุณค่าทางด้านจารีตประเพณี เป็นการแสดงที่มีมาแต่โบราณกาล การแสดงโขนแต่เดิมนิยมใช้ผู้ชายแสดงล้วน ไม่ว่าจะเป็นตัวพระ ตัวนาง ตัวยักษ์ ตัวลิง ผู้แสดงจะสวมศีรษะในการแสดงทั้งสิ้น ต่อมาภายหลังจึงได้มีวิวัฒนาการ ยกเว้นให้ผู้แสดงตัวพระและตัวนางไม่ต้องสวมหัวโขน แต่ใช้การแต่งหน้าแทนได้ อาจจะเป็นเพราะว่าสามารถแสดงสีหน้าและอารมณ์ได้ โดยมีคนพากย์ และเจรจา ให้ผู้แสดงรำตีบทตามคำพากย์เจรจา (ธนินท์รัฐ กฤษฎิ์ฉันทัชท์ ศิริวิศาลสุวรรณ และ วรรณวีร์ บุญคุ้ม, 2559 :ไม่มีเลขหน้า) แต่เดิมการแสดงโขนนั้นเกิดขึ้นในพระราชสำนัก ผู้แสดงส่วนใหญ่จะเป็นข้าราชบริพารในราชสำนักเท่านั้น และการฝึกหัดการแสดงโขน ผู้แสดงจะต้องใช้ระยะเวลาในการฝึกฝนการแสดงโขน ตั้งแต่วัยเยาว์ และจะต้องมีใจรักในการแสดง “โขน” จึงหาผู้สืบทอดการแสดง “โขน” ได้ยาก (นงค์นุช ไพรพิบูลยกิจ, 2542 : 9 -16)

นาฏศิลป์ไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการปรับเปลี่ยนและเกิดชุดการแสดงใหม่ๆ มากมาย ในการสร้างสรรค์ผลงานแต่ละชิ้น ผู้สรรค์สร้างใช้ความซับซ้อน ละเอียดลออมากขึ้น ผลงานด้านนาฏศิลป์ที่สร้างขึ้น มิใช่ใช้ประกอบในพิธีกรรมแต่อย่างเดียว ยังสามารถนำไปแสดงเพื่อความบันเทิงได้ทุกโอกาส การออกแบบกระบวนท่ารำต่างๆ มีปัจจัยสำคัญอยู่บนพื้นฐานความรู้เดิมของผู้ออกแบบเป็นสำคัญ เช่น ผู้มีความรู้ทางด้านนาฏศิลป์ตามแบบแผน การออกแบบท่ารำก็จะเป็นไปในแนวทางของกรอบความรู้เดิมตามแบบแผนที่สืบทอดกันมาแต่เดิม โดยเน้นความสวยงามของท่ารำ ให้สอดคล้องกลมกลืน อาจจะสอดแทรกท่ารำแปลกใหม่เข้าไปบ้าง แต่องค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งคือการประพันธ์เพลง เนื่องจากการออกแบบท่ารำจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อได้ประพันธ์เพลง หรือบรรจุทำนองเพลงเรียบร้อยแล้ว จึงสามารถที่จะคิดออกแบบท่ารำได้ ดังนั้นกระบวนท่ารำจึงต้องมีความสอดคล้องกับทำนองเพลง ทำให้จังหวะหรือทำนองเพลงจึงมีความสำคัญอย่างมากในการออกแบบท่ารำ ถ้าผู้ประพันธ์เพลงมีความสามารถ เพลงก็จะมีความไพเราะ และยิ่งถ้าผู้ออกแบบท่ารำสามารถออกแบบกระบวนท่ารำได้อย่างสวยงาม การแสดงชุดนั้นๆ จะถือได้ว่ามีความงดงามตามหลักของสุนทรียะนาฏศิลป์ไทย (พีรพงศ์ เสนไสย, 2546 : 20-25)

เพื่อสร้างสรรค์ผลงานการแสดงและเป็นการสืบทอดการแสดงโขนโรงในไว้มิให้สูญหาย ผู้สร้างสรรค์จึงได้นำตัวละครตัวหนึ่งในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ คือ นางสำมนักขา พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มาคิดสร้างสรรค์ผลงานขึ้นใหม่ เนื่องจากในการรำลงสรงทรงเครื่องของนาฏศิลป์ไทยนั้น ยังไม่มีผู้ใดได้คิดสร้างสรรค์ท่ารำลงสรงทรงเครื่องของนางยักษ์ไว้ ผู้สร้างสรรค์จึงเห็นสมควรที่จะสร้างสรรค์การแสดงชุดนี้ขึ้น เพื่อให้เห็นจารีตวิธีการรำลงสรงแต่งตัวของ นางสำมนักขา ซึ่งเป็นนางยักษ์ ตามแบบแผนจารีตประเพณีของการแสดงโขนโรงใน กระบวนท่ารำจะบรรยายถึงเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับที่นางสำมนักขาสวมใส่อย่างวิจิตรงดงาม ตลอดจนวิธีการอาบน้ำ วิธีทาแป้ง และใส่น้ำหอม ของนางสำมนักขา ที่ได้ทำการลงสรงทรงเครื่อง เพื่อจะเดินทางออกจากเมืองลงกาไปเที่ยวป่า นอกจากนี้การรำลงสรงทรงเครื่องยังสะท้อนให้เห็นถึงขนบประเพณีไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียและประเทศในแถบภูมิภาคเอเชีย ในการอาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาดหมดจดสดชื่น และแต่งกายสวมเครื่องประดับให้สมกับฐานันดรศักดิ์ เพื่อความยิ่งใหญ่ภูมิฐาน และมีสง่าราศีก่อนที่จะทำภารกิจที่สำคัญ และเพื่อเป็นแบบอย่างในการคิดสร้างสรรค์การแสดงรำลงสรงทรงเครื่อง แก่นักสร้างสรรค์รุ่นต่อไป

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

การวิจัยเรื่องนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของนางสำมนักขา

2. เพื่อออกแบบนาฏศิลป์ไทยและสร้างสรรค์การแสดง ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยเรื่องนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหาประวัติความเป็นมาของนางสำมนักขาจากหนังสือ ลักษณะความเป็นมาและพฤติกรรมของตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ เปรียบเทียบกับตัวละครในมหากาพย์รามายณะ ของ ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์ และ สุมาลย์ บ้านกล้วย

ขอบเขตแหล่งข้อมูล

การวิจัยเรื่องนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตแหล่งข้อมูลของการสร้างสรรค์ จากผู้เชี่ยวชาญและศิลปินแห่งชาติ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์วิธีการสร้างสรรค์ผลงาน
ดังนี้

1. ด้านเครื่องแต่งกาย ศึกษาจากข้อมูลและการสัมภาษณ์และตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญดังนี้

1.1 ดร.ชวลิต สุนทรานนท์ นักวิชาการละครดนตรีทรงคุณวุฒิ กรมศิลปากร

1.2 นางธานิต ศาลากิจ ข้าราชการบำนาญกรมศิลปากร (ผู้เชี่ยวชาญการแสดงบทนางยักษ์)

2. ด้านเนื้อร้องและการบรรจุเพลง ผู้สร้างสรรค์ได้นำข้อมูลจากบทพระราชนิพนธ์ เรื่องรามเกียรติ์ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในส่วนของบทลงสรงของนางสำมนักขา มาปรับปรุง โดยศึกษาจากการสัมภาษณ์และตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญดังนี้

2.1 ดร.ชวลิต สุนทรานนท์ นักวิชาการละครดนตรีทรงคุณวุฒิ กรมศิลปากร

3. ด้านสร้างสรรค์กระบวนท่ารำ รวบรวมข้อมูลจากการศึกษา สัมภาษณ์ และตรวจสอบกระบวนท่ารำจากผู้เชี่ยวชาญดังนี้

3.1 ดร.สุวรรณี ชลานุเคราะห์ ศิลปินแห่งชาติ ปี 2533 สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์ไทย)

3.2 นางธานิต ศาลากิจ ข้าราชการบำนาญกรมศิลปากร (ผู้เชี่ยวชาญการแสดงบทนางยักษ์)

3.3 ดร.ชวลิต สุนทรานนท์ นักวิชาการละครดนตรีทรงคุณวุฒิ กรมศิลปากร

3.4 รองศาสตราจารย์คำรณ สุนทรานนท์ (ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทยโขนยักษ์)

3.5 รองศาสตราจารย์ ดร.รจนา สุนทรานนท์ (ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์)

ด้านการสร้างสรรค์กระบวนท่ารำที่ผู้สร้างสรรค์ได้ศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 ท่าน ที่กล่าวมาข้างต้น ร่วมเข้ากับประสบการณ์การแสดงของผู้สร้างสรรค์ในการแสดงบทนางยักษ์ ในการแสดงโขน มาใช้วิเคราะห์วิธีการสร้างสรรค์กระบวนท่ารำ การแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง และนำกระบวนท่ารำที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ให้ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 ท่านที่กล่าวมาข้างต้นตรวจสอบท่ารำให้ถูกต้องตามแบบแผนจารีตของนาฏศิลป์ไทย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง นาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง ได้ใช้ระเบียบวิธีการดำเนินงานวิจัยแบบคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากเอกสาร สิ่งพิมพ์ งานวิจัย หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับนาฏศิลป์ไทย สร้างสรรค์ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ และศิลปินแห่งชาติ จากนั้นจึงนำข้อมูลทั้งหมดมาทำการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล ออกแบบกระบวนท่ารำ สรุปผล และนำเสนอเป็นงานวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปผลการศึกษาโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง ผู้วิจัยได้ดำเนินงานตามกระบวนการวิจัย เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของนางสำมนักขา และเพื่อออกแบบกระบวนท่ารำนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์และผ่านการตรวจสอบท่ารำจากท่านศิลปินแห่งชาติและท่านผู้เชี่ยวชาญ ดังนี้ ดร.สุวรรณี ชลานุเคราะห์ ศิลปินแห่งชาติปี 2533 สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์ไทย) ดร.ชวลิต สุนทรานนท์ นักวิชาการละครดนตรีทรงคุณวุฒิ กรมศิลปากร นางธานิต

ศาลากิจ ข้าราชการบำนาญกรมศิลปากร (ผู้เชี่ยวชาญการแสดงบทนางยักษ์) รองศาสตราจารย์คำรณ สุนทรานนท์ และรองศาสตราจารย์ ดร.รจนา สุนทรานนท์ ผู้วิจัยขอสรุปผลจากการวิจัยเรื่องนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของนางสำมนักขา

ผู้วิจัยได้พบว่า นาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง ที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของนางสำมนักขานั้น นางสำมนักขาเป็นน้องสุดท้องของทศกัณฐ์ สีเขียวสด 1 พักตร์ 2 กร สวมกระบังหน้า ไว้ผมปีก ปากแสยะตาจระเข้ และอาวุธกระบอง มีสามีชื่อชิวหาและมีบุตรชายชื่อ กุมภกาศ กุมภกาศถูกพระลักษณ์ฆ่าตาย แต่นางสำมนักขาไม่ทราบเรื่อง ต่อมาชิวหาก็ถูกทศกัณฐ์สังหารด้วยความเข้าใจผิด นางสำมนักขาจึงเป็นม่าย ซึ่งพฤติกรรมของนางสำมนักขาสามารถแยกออกมาได้ดังนี้

1. พฤติกรรมในฐานะภรรยา

พฤติกรรมในฐานะภรรยาของนางสำมนักขานั้น นางสำมนักขาแสดงความรักและอาลัยต่อสามีมาก เมื่อทราบข่าวว่าสามีถูกทศกัณฐ์สังหาร ก็รำพันถึงความดีของสามี เมื่อเห็นว่าสามีของนางไม่ผิด ก็ระงับความโศกเศร้าและเปลี่ยนเป็นโกรธแค้นทศกัณฐ์แทน เมื่อทศกัณฐ์อธิบายเหตุผลอย่างอ่อนหวานและโศกเศร้าว่าได้ร้องเรียกชิวหาแล้วไม่ตอบจึงสังหารด้วยความเข้าใจผิด นางจึงหายโกรธ

2. พฤติกรรมในฐานะหญิงม่ายที่มิได้พอใจที่จะครองความเป็นม่าย

2.1 นางสำมนักขามีความเร่าร้อน อยากมีสามีใหม่ ดังนั้น นางสำมนักขาจึงทูลลาทศกัณฐ์ออกมาเที่ยวป่า

2.2 คลั่งไคล้ในความงามของบุรุษ อยากได้เป็นสามี เมื่อเห็นพระรามเสด็จลงมาสรง นางสำมนักขาก็เนรมิตกายให้งามดั่งนางอัปสรเข้าไปเสนอตัวแก่พระราม ภายหลังเมื่อได้เห็นพระลักษณ์ซึ่งงามไม่แพ้พระราม ก็บังเกิดความรักทั้งพระรามและพระลักษณ์ แสดงให้เห็นว่า นางสำมนักขามีความหลงใหลในความงามของบุรุษ และมักมากในกามคุณ เห็นใครงามก็อยากได้เป็นสามีทั้งสิ้น

2.3 แสดงความเป็นสตรีที่ไม่มียางอายถึงแม้พระรามจะปฏิเสธการเสนอตัวของนางสำมนักขาอย่างไม่มีเยื่อใย นางสำมนักขาก็ยังไม่ละความพยายามที่จะงอนง้อ นางจึงติดตามพระรามไปถึงอาศรม พอเห็นนางสีดางามกว่าตน ก็ต้องการสังหารเสีย เพื่อแย่งพระรามมาเป็นสามีของตน เมื่อไม่ได้ดั่งใจต้องการ นางสำมนักขาจึงคืนร่างเป็นนางยักษ์ แล้วไล่หยิกข่วนตีนางสีดา พฤติกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า นางสำมนักขาเป็นหญิงที่ไม่มียางอายเกี้ยวผู้ชาย ไม่มีศีลธรรม ต้องการแย่งสามีของหญิงอื่นด้วยพละกำลัง ความไร้ยางอายของนางสำมนักขานี้ คงเป็นที่รู้ดีในวงศ์ญาติของนาง เช่น เมื่อทศกัณฐ์สั่งให้กุมภกรรณออกรบกับพระราม อ้างว่าเพื่อแก้แค้นที่ทำร้ายนางสำมนักขา กุมภกรรณก็กล่าวอย่างรู้ทันว่านางสำมนักขาเป็นหญิงที่ไม่ดี

2.4 ปั้นเรื่องเก่งเพื่อหาทางได้บุรุษงามเป็นสามี เมื่อได้เจรจากับพระรามเป็นครั้งแรก นางก็ปั้นเรื่องว่าทศกัณฐ์บังคับนางให้มีคู่ จึงต้องหนีมาในป่า แต่ตามความเป็นจริงนั้น นางได้ไปขออนุญาตทศกัณฐ์ออกมาเที่ยวป่า มิได้มีใครบังคับให้มีคู่เลย เมื่อถูกตัดหู จมูกและมือ เท้า เพราะไปไล่ทำร้ายนางสีดา ก็กลับมาปั้นเรื่องเล่าให้พญาทูษณ์ พญาขร และตรีเศียรฟัง เพื่อให้พญาทูษณ์ พญาขร และตรีเศียร ไปรบกับพระรามเพื่อแก้แค้นแทนนางจนถึงแก่ความตาย นางก็ไปปั้นเรื่องให้ทศกัณฐ์ฟังว่านางไปพบนางสีดา มีความงามยิ่งนัก จะพามาถวายทศกัณฐ์ นางสำมนักขารู้ว่าทศกัณฐ์ชอบหญิงงาม จึงมายั่วยุให้ทำศึกกับพระรามเพื่อแย่งนางสีดาผู้เลอโฉม นางจะได้มีโอกาสได้พระรามพระลักษณ์มาเป็นสามี

3. พฤติกรรมในฐานะน้อง

3.1 เป็นน้องที่โกรธง่าย แต่หายเร็ว เมื่อทราบว่าทศกัณฐ์ฆ่าชิวหาผู้เป็นสามี ก็โศกเศร้าเสียใจมากแต่พอสร่างโศกก็โกรธมาก แต่พอทศกัณฐ์ชี้แจงให้รู้ว่าทำไปเพราะเข้าใจผิด นางก็หายโกรธ และมิได้มีความพยาบาทต่อทศกัณฐ์

3.2 ชอบปั้นเรื่องลวงให้พี่ชายให้หลงเชื่อ นางสำมนักขาปั้นเรื่องให้พญาขรเข้าใจผิดว่าพระราม พระลักษณ์ดูหมิ่นทำร้ายน้องสาวของตน จนมีผลให้พี่ชายของนางเสียชีวิตติดๆ กันถึงสามตนคือ พญาขร พระยาทูษณ์ และตรีเศียร ต่อมานางก็มาปั้นเรื่องให้ทศกัณฐ์ฟังอีกว่าถูกพระลักษณ์ลงโทษเพราะนางต้องการอุ้มนางสีดามาให้ทศกัณฐ์ ทศกัณฐ์หลงเชื่อคำอุบายของนางสำมนักขาที่จะลักพานางสีดามา จึงต้องเกิดศึกใหญ่กับพระราม พระลักษณ์ พฤติกรรมที่ชอบยุยงและปั้นเรื่องของนางสำมนักขามีผลให้พี่ร่วมอุทรของนาง ยกเว้นพิเภกเสียชีวิตไปในการทำสงครามกับพระราม พระลักษณ์ นับว่าเป็นน้องที่อัปรีย์จัญไรจริงดังคำของกุมภกรรณ

4. พฤติกรรมในฐานะผู้แพ้

เมื่อพระรามสังหารทศกัณฐ์แล้ว นางสำมนักขาก็ได้ข่าวว่าญาติวงศ์ในลงกาพากันไปเฝ้าพระราม นางจึงเกิดความร้อนตัวกลัวผิด นางสำมนักขาทำตนเช่นวัวสันหลังหวะจนดูน่าขบขัน

สรุปแล้วนางสำมนักขามีพฤติกรรมที่น่าละอายเป็นอย่างยิ่ง แต่นางอาจไม่เป็นเช่นนี้ ถ้าหากชิวหาผู้สามีไม่ถูกทศกัณฐ์สังหารจนสิ้นชีวิต เมื่อสามีของนางสำมนักขาถูกฆ่าตายจึงทำให้นางสำมนักขาเกิดความอยากมีสามีใหม่ ถึงได้เดินทางออกมาเที่ยวป่า จึงเกิดเคราะห์กรรมที่นางได้รับคือ ถูกตัดจมูก หู มือ เท้าเพราะนางอิจฉาและทำร้ายนางสีดาก่อน จึงได้รับการลงโทษ พฤติกรรมของนางสำมนักขามีความสำคัญต่อเรื่องรามเกียรติ์อย่างยิ่ง เพราะหากไม่มีนางสำมนักขา ทศกัณฐ์ก็อาจมิได้ทราบถึงความงามของนางสีดาและคิดไปลักพามา แต่ด้วยแรงยุของนางสำมนักขา การลักพานางสีดาและศึกลงกาจึงได้เกิดขึ้น เป็นโอกาสให้พระรามได้ปราบทศกัณฐ์ตามจุดประสงค์ที่อวตารลงมา (ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์และสุมาลย์ บ้านกล้วย, 2525: 53-85)

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อออกแบบนาฏศิลป์ไทยและสร้างสรรค์การแสดง ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง

การออกแบบนาฏศิลป์ไทยและสร้างสรรค์การแสดง ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ท่านผู้เชี่ยวชาญ และศิลปินแห่งชาติ ทั้งหมด 5 ท่าน และได้วิเคราะห์ข้อมูลออกมา จึงได้กำหนดรูปแบบการแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด สำมนักขาทรงเครื่องให้อยู่ในรูปแบบของการแสดงโขนโรงใน เนื่องจากในการแสดงโขนโรงในนั้น เป็นการแสดงโขนประเภทหนึ่งที่นำรูปแบบการรำลงสรงแต่งตัวของตัวละคร และเพลงร้องในการแสดงละครในมาใช้ในการแสดงโขน ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะสร้างสรรค์ชุดการแสดงออกมาในรูปแบบของโขนโรงใน โดยใช้ทักษะความรู้ทางด้านกระบวนท่ารำนางยักษ์ มาเป็นพื้นฐานในการสร้างสรรค์และประดิษฐ์กระบวนท่ารำ ให้สื่ออารมณ์ผ่านลีลาท่ารำ ท่วงทำนองเพลงที่เป็นเอกลักษณ์ของนางยักษ์ ตามจารีตของการแสดงโขนโรงใน ผู้สร้างสรรค์จึงได้กำหนดลักษณะรูปแบบการแสดงชุดนี้ให้แบ่งออกเป็น 4 ช่วง ดังนี้

รูปแบบการแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง

ช่วงที่ 1 (เปิดตัวนางสำมนักขา) นางสำมนักขาเดินออกนั่งเตียง รำตามเพลงร้อง และตีบทตามคำร้องในเพลงเขมรปากท่อและเพลงรื้อร่าย

ช่วงที่ 2 (เดินทางไปยังห้องสรง) นางสำมนักขารำในเพลงหน้าพาทย์เข้าม่านจากห้องประทับสู่ห้องลงสรงสุคนธ์ซึ่งตัวละครจะรำในเพลงหน้าพาทย์ตามกระบวนท่าแล้วขึ้นเตียงลงสรง

ช่วงที่ 3 (นางสำมนักขานั่งรำแต่งองค์ทรงเครื่อง) นางสำมนักขารำแต่งองค์ทรงเครื่องในเพลงสมิงทองแล้วลงเตียงมารำหน้าเตียงลงสรงสรง

ช่วงที่ 4 (นางสำมนักขายืนรำแต่งองค์ทรงเครื่องและเดินทางออกจากห้องสรง) นางสำมนักขาลุกขึ้นยืนปฏิบัติท่ารำแต่งองค์ทรงเครื่องในเพลงสมิงทอง (ต่อ) ตามด้วยเพลงต่อยหม้อ และเพลงเสมอมาร หน้าเตียงลงสรงตามกระบวนท่า

บทที่ใช้ในการแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง

จากการวิจัยและสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง ผู้สร้างสรรค์ได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดร.ชวลิต สุนทรานนท์ นักวิชาการละครดนตรีทรงคุณวุฒิ กรมศิลปากร (สัมภาษณ์วันที่ 10 ตุลาคม 2558) กล่าวว่าการแสดงในรูปแบบโขนโรงใน จะต้องดำเนินเรื่องด้วยการพากย์ เจรจา ขับร้อง บทจับระบำ และรำเพลงหน้าพาทย์ ตามจารีตของการแสดงโขนโรงใน ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้คิดสร้างสรรค์เฉพาะตอน นางสำมนักขารำลงสรง โดยมีบทประกอบการแสดงและลักษณะคำประพันธ์ดังต่อไปนี้

การแสดงชุด
ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง
บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ดร.ชวลิต สุนทรานนท์ ตรวจแก้ไข, บรรจุเพลง

.....

ปี่พาทย์ทำเพลงเขมรปากท่อ
(นางกำนัลคลานออกนั่งตามที่)
(นางสำมนักขาเดินออกนั่งเตียง)
ร้องเพลงเขมรปากท่อ

เมื่อนั้น นางสำ มนักขา มารศรี
ตั้งแต่ เป็นหม้าย หลายราตรี เทวี รัญจวน ป่วนวิญญาน์
คิดใคร่ หาคู่ สู่สม ร่วมภิรมย์ ชมชิด สเน่หา
แต่นอนนั่ง คลั่งคลุ้ม กลุ้มอุรา จนอุทัย ส่องฟ้า ธานี

ร้องเพลงรื้อร่าย

แล้วเผยแกล แลดู ดาวเดือน เห็นลอยเลื่อน ลับฟ้า ราศี
สุริยน แย้มเยี่ยม คีรี มาเข้าที่ สนาน สำราญกาย

ปี่พาทย์ทำเพลงต้นเข้าม่าน
(นางสำมนักขารำตามกระบวนท่าแล้วขึ้นเตียงลงสรง)
ร้องเพลงสมิงทอง

จึงสระสรง ทรงสุคนธ์ หอมหวน ผัดพักตร์ นวลละออง ส่องฉาย

(นางสำมนักขาลงจากเตียง)

แล้วทรง โขมพัสตร์ ฉลุลาย กนกกลาย ลายรูป กินรีรำ
ทรงสไบ ตาดทอง กรองริม สอดสี ทับทิม งามขำ
สะอิ้งแก้ว แกมบุษ ราคัม ประจำยาม เนาวรัตน์จำรัสพลอย

ร้องเพลงต่อยหม้อ

ทองกร รูปวา สุกรีพัน สังวาลวัลย์ แสงระยับ ดั่งหิ่งห้อย
ทรงกรอบพักตร์ แก้วกุดั่น กนกลอย กรรเจียก เพชรพร้อย พรายตา
แต่งองค์ เอี่ยมโฉม ประโลมจิต งอนจริต ให้เหมือน เมขลา
กรายกร อ่อนวิลาศ ยาตรา กัลยา ออกจาก เวียงชัย

ปี่พาทย์ทำเพลงเสมอมาร
(นางสำมนักขารำในเพลงเสมอมารตามกระบวนท่าแล้วเข้าโรง)
จบการแสดง

วงดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง

การแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง ใช้วงปี่พาทย์ประกอบการแสดงโขน ซึ่งจะประกอบไปด้วยเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า เครื่องตี และเครื่องประกอบจังหวะ ในการวิจัยครั้งนี้ ทางผู้วิจัยได้เลือกใช้วงปี่พาทย์เครื่องห้าโดยใช้ไม้แข็งในการบรรเลงประกอบการแสดง ตามรูปแบบของการแสดงโขน

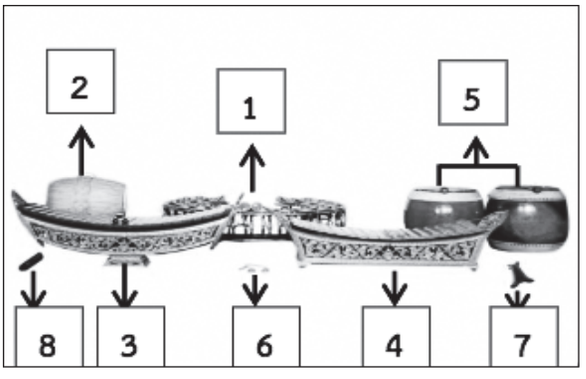

ภาพที่ 1 ภาพวงปี่พาทย์เครื่องห้า
ที่มา : ผู้วิจัย วันที่ 12 พฤศจิกายน 2558

หมายเลข 1	ฆ้องวงใหญ่
หมายเลข 2	ตะโพน
หมายเลข 3	ระนาดเอก
หมายเลข 4	ระนาดทุ้ม
หมายเลข 5	กลองทัด
หมายเลข 6	ฉิ่ง
หมายเลข 7	กรับพวง
หมายเลข 8	ปี่ใน

เพลงที่ใช้ประกอบการแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง

การบรรเลงดนตรีประกอบการแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดร.ชวลิต สุนทรานนท์ นักวิชาการละครดนตรีทรงคุณวุฒิ กรมศิลปากร (สัมภาษณ์วันที่ 10 ตุลาคม 2558) กล่าวว่า นาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง ที่ผู้สร้างสรรค์ได้คิดสร้างสรรค์ขึ้นใหม่นี้ เป็นการแสดงในรูปแบบของโขนโรงใน ซึ่งแต่โบราณการแสดงโขนมีแต่เพลงหน้าพาทย์บรรเลงประกอบกริยาอาการและใช้คำพากย์ – เจรจา ต่อมาได้นำวิธีการบรรเลงขับร้องของการแสดงละครในมาใช้ในการแสดงโขน ทำให้โขนได้รับอิทธิพลการขับร้องเข้ามาโดยใช้นักร้องหญิงและนักร้องชาย แต่ยังคงมีการพากย์และเจรจาตามแบบแผนของการแสดงโขน ดังนั้น การบรรเลง ขับร้องของการแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง จึงมีการนำวิธีการบรรเลง – ขับร้องอย่างการแสดงละครใน เข้ามาประสมตามรูปแบบของการแสดงโขนโรงใน 2 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ 1 เพลงหน้าพาทย์

ในการแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง ปรากฏเพลงหน้าพาทย์ในบทโขน ดังต่อไปนี้

เพลงเข้าม่าน ใช้สำหรับตัวละครตัวเอก ไป – มาในระยะทางใกล้ๆ สำหรับการแสดงชุดนี้ใช้ในฉากการเดินทางจากห้องประทับของนางสำมนักขาไปยังห้องสรง

เพลงเสมอมาร ใช้สำหรับผู้แสดงที่เป็นยักษ์เท่านั้น สำหรับการแสดงชุด ใช้ในช่วงการออกเดินทางออกจากห้องสรงของนางสำมนักขา

ลักษณะที่ 2 เพลงขับร้อง

ในการแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง ปรากฏเพลงที่ใช้บรรเลง – ขับร้องตามกริยาอารมณ์ของผู้แสดงในบทโขน ดังต่อไปนี้

เพลงเปิดตัวโขน คือ เพลงอัตราจังหวะ 2 ชั้น ได้แก่

- เพลงเขมรปากท่อ ในที่นี้หมายถึง เพลงเปิดตัวตัวละคร ของนางสำมนักขา

เพลงขับร้องประกอบอารมณ์ของตัวละคร ได้แก่

- เพลงเขมรปากท่อ ในที่นี้หมายถึง เพลงที่แสดงอารมณ์กำหนัดของนางสำนักขา
- เพลงแขกต่อยหม้อ ในที่นี้หมายถึง เพลงที่แสดงอารมณ์ความพึงพอใจที่แต่งกายได้งดงามของนางสำมนักขา

จากข้อมูลข้างต้นกล่าวได้ว่า ดนตรีและเพลงที่ใช้การแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง ใช้เพลงหน้าพาทย์ ประกอบด้วยเพลงเข้าม่าน เพลงเสมอมาร ซึ่งสอดคล้องตามจารีตและโอกาสของการแสดงโขนโรงใน ส่วนวงดนตรีจะใช้วงปี่พาทย์ในการแสดงครั้งนี้ คือ วงปี่พาทย์เครื่องห้าบรรเลงด้วยไม้แข็ง เพื่อให้มีเสียงดังกังวาน จึงต้องอาศัยเสียงที่เพื่ออรรถรสในการรับชมของผู้ชม

เครื่องแต่งกายประกอบการแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง

จากการศึกษาพบว่าการแต่งกายการแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง ใช้เครื่องแต่งกายแบบยืนเครื่อง ได้พบว่า มีรายละเอียดเครื่องแต่งกายตามหลักจารีตและลักษณะของตัวละครที่ปรากฏดังนี้ จากการสัมภาษณ์ นางธานิต ศาลากิจ ข้าราชการบำนาญ กรมศิลปากร (ผู้เชี่ยวชาญการแสดงบทนางยักษ์) (สัมภาษณ์วันที่ 15 ตุลาคม 2558) กล่าวว่า ในการแต่งกายยืนเครื่องนางยักษ์ นางสำนักขามีลักษณะเป็นนางยักษ์ มีการกำหนดสีกายคือสีเขียว โดยเสื้อแขนยาวที่ใส่ก่อนใส่ผ้าห่มนางจะต้องเป็นสีพื้นไม่มีลวดลายเพราะบ่งบอกว่าเป็นสีกายของนางสัมมนักขา ส่วนนางกำนัล ยึดหลักทฤษฎีสีมาใช้ในการแต่งกายโดยไม่ให้ซ้ำกับสีเครื่องแต่งกายตัวเอก ในงานวิจัยครั้งนี้จึงกำหนดให้นางกำนัลใส่สีอะไรก็ได้ที่ไม่ใช่สีเขียวเหมือนนางสำมนักขา ซึ่งผู้วิจัยจึงเลือกเอาสีน้ำเงินแดง มาใช้กับนางกำนัลในการแสดงชุดนี้

เครื่องแต่งกายนับเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การแสดงมีความสวยงามอลังการ เป็นเครื่องแสดงฐานะ ลักษณะของตัวละคร บ่งบอกให้รู้ถึงลำดับศักดิ์ และเชื้อชาติ ทำให้ผู้ชมเห็นภาพพจน์ที่เด่นชัด จากการสัมภาษณ์ ดร.ชวลิต สุนทรานนท์ นักวิชาการละครดนตรีทรงคุณวุฒิ (สัมภาษณ์วันที่ 10 ตุลาคม 2558) กล่าวว่าเครื่องแต่งกายที่ใช้ในการแสดงโขนมักเลียนแบบมาจากเครื่องต้น หรือ เครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ที่มีรูปแบบเฉพาะอันเป็นศิลปะสร้างสรรค์ในแบบฉบับที่ประดิษฐ์ขึ้นด้วยความประณีตวิจิตรงดงาม ยังแบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ

1. ศิราภรณ์ เป็นองค์ประกอบของตัวละครที่บ่งบอก ถึงประเภท ฝ่าย ชั้น วรรณะ ของตัวละครซึ่งมีทั้งชนิดสวมศีรษะเปิดหน้าและสวมคลุมศีรษะปิดหน้าหรือที่เรียกว่าหัวโขน ในการแสดงชุดนี้นางสำมนักขาใช้วิธีการสวมศีรษะตามจารีตของการแสดงโขนและนางกำนัลสวมกระบังหน้าและใส่ท้ายช้อง

2. พัสตราภรณ์ คือ ชุดยืนเครื่องซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้ใช้เครื่องพัสตราภรณ์ ฝ่ายนางในการแสดงชุดนี้ มีรูปแบบมาตรฐานของเครื่องนุ่มห่ม 2 แบบ ได้แก่

ชุดยืนเครื่องฝ่ายนางยักษ์ การแสดงครั้งนี้ตัวนางสำมนักขาใช้ผ้าห่มนางยักษ์ เพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็น นางยักษ์และเสื้อตัวในเป็นเสื้อสีเขียวไม่มีลวดลายบ่งบอกถึงสีกายของนางสำมนักขา

ชุดยืนเครื่องนางกำนัล เป็นผ้าห่มนางแบบผืนเดียว มีลักษณะเป็นแถบสไบ 2 ผืนที่เพลาะติดกัน ไว้กลางหลัง คว้านช่วงคอ ทิ้งช่วงกลางหน้าอกไว้ตรึงให้ติดกันเวลาห่ม โดยใช้ผ้าต่วนปักหนุนลายด้วยดิ้นข้อ ดิ้นโปร่งและเลื่อม มักนิยมลายที่ปักได้ง่าย ซับในด้วยผ้าโทเร ชายผ้าด้านล่างติดดิ้นครุยเงิน

3. ถนิมพิมพาภรณ์ คือ ส่วนที่เป็นเครื่องประดับร่างกายทั้งหมด องค์ประกอบส่วนนี้จะเป็นส่วนที่ช่วยเสริมให้การแต่งกายยืนเครื่อง มีความงดงามหรูหรามากขึ้นกว่าเดิมได้ อาจจะทำด้วยเครื่องขี้รักปิดทองประดับกระจก หรือทำด้วยเครื่องโลหะประดับพลอยกระจกให้เหมาะสมกับฐานะของตัวโขนตัวละครแต่ละตัว ในการแต่งการยืนเครื่องนั้นไม่นิยมใช้เครื่องประดับกายที่เป็นของมีค่า เช่น ทองคำแท้ เพชร พลอยที่เป็นของจริง จะใช้แต่ของเลียนแบบเท่านั้น ในการแสดงครั้งนี้ถนิมพิมพาภรณ์ใช้เครื่องประดับโลหะชุบทองทั้งหมด

เครื่องแต่งกายนางสำมนักขา

ภาพที่ 2 ภาพเครื่องแต่งกายนางสำมนักขา (ด้านหน้า, ด้านหลัง)
ที่มา : ผู้วิจัย วันที่ 12 พฤศจิกายน 2558

เครื่องแต่งกายนางกำนัล

ภาพที่ 3 ภาพเครื่องแต่งกายนางกำนัล (ด้านหน้า, ด้านหลัง)
ที่มา : ผู้วิจัย วันที่ 12 พฤศจิกายน 2558

กระบวนท่ารำในการแสดง นาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง

ผู้สร้างสรรค์ได้เห็นความสำคัญของการรำลงสรงทรงเครื่องของนางยักษ์ในรูปแบบของการแสดงโขนโรงใน ซึ่งแต่เดิมมิได้มีครูอาจารย์หรือท่านผู้เชี่ยวชาญท่านใด ได้คิดประดิษฐ์กระบวนท่ารำการรำลงสรงทรงเครื่องของนางยักษ์ในการแสดงโขนโรงในไว้เลย ผู้สร้างสรรค์จึงมีแรงบันดาลใจที่จะสร้างสรรค์ชุดการแสดงนี้ขึ้น โดยได้รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และตรวจสอบท่ารำจากท่านผู้เชี่ยวชาญ และศิลปินแห่งชาติ จำนวน 5 ท่านที่กล่าวไว้ในขอบเขตข้อมูลข้างต้น ซึ่งลักษณะกระบวนท่ารำนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง จะเริ่มจากการรำเปิดตัวโขน ตามด้วยกระบวนท่ารำลงสรงทรงเครื่องซึ่งจะเริ่มต้นจากการอาบน้ำ ทรงสุคนธ์ ทาแป้ง แล้วเริ่มนุ่งห่มพัสตราภรณ์ตามด้วยใส่ถนิมพิมพาภรณ์ ตามลำดับจากส่วนล่างขึ้นบน ตามจารีตของการรำลงสรงทรงเครื่อง และลำดับสุดท้ายคือการสวมใส่ศิราภรณ์ ซึ่งนางสำมนักขามีศิราภรณ์คือกระบังหน้า โดยผู้สร้างสรรค์ได้วิเคราะห์ข้อมูลและคิดประดิษฐ์ท่ารำโดยใช้หลักการออกแบบกระบวนท่ารำจากหลัก 3 ประการได้แก่

1. ใช้หลักการจินตนาการ เช่น ท่าเปิดหน้าต่างในคำร้องเพลงรื้อร่าย คำร้องที่ว่า “แล้วเผยแกล” ซึ่งนางสำมนักขาจะปฏิบัติท่ารำโดยใช้จินตนาการว่ากำลังเปิดหน้าต่างออก ตามภาพดังนี้

ภาพที่ 4 ภาพนางสำมนักขารำในเพลงรื้อร่าย คำร้องที่ว่า “แล้วเผยแกล”
ที่มา : ผู้วิจัย วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2559

2. ใช้หลักการตีบทผสมผสานท่าทางธรรมชาติ เช่น ท่ากลิ่นหอม ในคำร้องเพลงสมิงทอง คำร้องที่ว่า “หอมหวน” ซึ่งนางสำมนักขาจะปฏิบัติท่ารำดมกลิ่นหอมที่ข้อมือ เลียนแบบท่าทางธรรมชาติของการดมกลิ่นน้ำหอมที่ได้ทาไว้ ตามภาพดังนี้

ภาพที่ 5 ภาพนางสำมนักขารำในเพลงสมิงทอง คำร้องที่ว่า “หอมหวน”
ที่มา : ผู้วิจัย วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2559

ใช้หลักการนำท่ารำเก่ามาพัฒนาใหม่ ในรูปแบบของการรำตีบทตามคำร้องและเรียบเรียงกระบวนท่ารำใหม่อย่างมีเอกลักษณ์ เช่น ท่าหิ่งห้อย ได้ทำท่ารำในเพลงแม่บทใหญ่ คือท่าช้างหว่านหญ้ามาดัดแปลง พัฒนาใหม่ให้มีเอกลักษณ์เฉพาะเป็นท่า ตามภาพดังนี้

ภาพที่ 6 ภาพนางสำมนักขารำในเพลงต่อยหม้อ คำร้องที่ว่า “ดั่งหิ่งห้อย”
ที่มา : ผู้วิจัย วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2559

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษานาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง ในประเด็นของประวัติความเป็นมาของนางสำมนักขานั้น นางสำมนักขาเป็นน้องสุดท้องของทศกัณฐ์ สีเขียวสด 1 พักตร์ 2 กร สวมกระบังหน้า ไว้ผมปีก ปากแสยะ

ตาจระเข้ และอาวุธที่ใช้คือกระบอง มีสามีชื่อชิวหาและมีบุตรชายชื่อ กุมภกาศ กุมภกาศถูกพระลักษณ์ฆ่าตาย แต่นางสำมนักขาไม่ทราบเรื่อง ต่อมาชิวหาก็ถูกทศกัณฐ์สังหารด้วยความเข้าใจผิด นางสำมนักขาจึงเป็นม่าย เมื่อสามีของนางสำมนักขาถูกฆ่าตายจึงทำให้นางสำมนักขาเกิดความอยากมีสามีใหม่ ถึงได้เดินทางออกเที่ยวป่า จึงเกิดเคราะห์กรรมที่นางได้รับคือ ถูกตัดจมูก หู มือ เท้า เพราะนางอิจฉาและทำร้ายนางสีดาก่อนจึงได้รับการลงโทษ พฤติกรรมของนางสำมนักขามีความสำคัญต่อเรื่องรามเกียรติ์อย่างยิ่ง เพราะหากไม่มีนางสำมนักขา ทศกัณฐ์ก็อาจมิได้ทราบถึงความงามของนางสีดาและคิดไปลักพามาแต่ด้วยแรงยุของนางสำมนักขา การลักพานางสีดาและศึกลงกาจึงได้เกิดขึ้น เป็นโอกาสให้พระรามได้ปราบทศกัณฐ์ตามจุดประสงค์ที่อวตารลงมา

ในประเด็นของการสร้างสรรค์ นาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง ได้กำหนดรูปแบบและออกแบบการแสดง ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง ในรูปแบบของการแสดงโขน แบ่งออกเป็น 4 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 (เปิดตัวนางสำมนักขา) นางสำมนักขาเดินออกนั่งเตียงรำตามเพลงร้องและตีบทตามคำร้อง ในเพลงเขมรปากท่อและเพลงรื้อร่าย

ช่วงที่ 2 (เดินทางไปยังห้องสรง) นางสำมนักขารำในเพลงหน้าพาทย์เข้าม่านจากห้องประทับสู่ห้องลงสรงสุคนธ์ซึ่งตัวละครจะรำในเพลงหน้าพาทย์ตามกระบวนท่าแล้วขึ้นเตียงลงสรง

ช่วงที่ 3 (นางสำมนักขานั่งรำแต่งองค์ทรงเครื่อง) นางสำมนักขารำแต่งองค์ทรงเครื่องในเพลงสมิงทองแล้วลงเตียงมารำหน้าเตียงลงสรง

ช่วงที่ 4 (นางสำมนักขายืนรำแต่งองค์ทรงเครื่องและเดินทางออกจากห้องสรง) นางสำมนักขาลุกขึ้นยืนปฏิบัติท่ารำแต่งองค์ทรงเครื่องในเพลงสมิงทอง (ต่อ) ตามด้วยเพลงต่อยหม้อ และเพลงเสมอมาร หน้าเตียงลงสรงตามกระบวนท่า

การแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง ใช้วงปี่พาทย์เครื่องห้าในการบรรเลงเพลง โดยผู้แสดงจะแต่งกายยื่นเครื่องตามจารีตของการแสดงโขนโดยนางสำมนักขาจะแต่งกายตามสีกายของตัวละคร

ในการสร้างสรรค์กระบวนท่ารำการแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง ซึ่งได้วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้เชี่ยวชาญ ศิลปินแห่งชาติ และจากประสบการณ์ของผู้สร้างสรรค์ที่ได้เคยแสดงบทบาทนางยักษ์ จึงได้คิดสร้างสรรค์ท่ารำออกมาในรูปแบบท่ารำมาตรฐาน ตามชาติกำเนิดของตัวละครที่เป็นนางยักษ์มีศักดิ์เป็นน้องสาวของกษัตริย์ผู้ครองเมือง ท่ารำจึงมีด้วยกัน 2 ลักษณะ คือท่ารำที่มีความอ่อนช้อยตามรูปแบบของตัวนางกษัตริย์และท่ารำก็แฝงท่าทางดุดันของนางยักษ์ เช่น การยืดกระทบเท้าหรือการเดียวหน้าผ้า เพื่อให้เกิดความมีสุนทรียะในการชมมากยิ่งขึ้น กระบวนท่ารำจะตีบทตามบทขับร้องและรำตามเพลงหน้าพาทย์ โดยใช้หลักการออกแบบกระบวนท่ารำจากหลัก 3 ประการได้แก่ 1.ใช้หลักการจินตนาการ 2.ใช้หลักการตีบทผสมผสานท่าทางธรรมชาติ 3.ใช้หลักการนำท่ารำเก่ามาพัฒนาใหม่

ผู้สร้างสรรค์จึงได้นำกระบวนท่ารำที่สร้างสรรค์ขึ้นจากหลัก 3 ประการข้างต้น ให้ผู้เชี่ยวชาญและศิลปินแห่งชาติ จำนวน 5 ท่านตามที่กล่าวไว้ในขอบเขตข้อมูล ตรวจสอบท่ารำ โดยมีการปรับเปลี่ยนท่ารำ 2 ท่า จากหลักการตีบทผสมผสานท่าทางธรรมชาติและหลักการนำท่ารำเก่ามาพัฒนาใหม่ ดังนี้

ท่าที่ 1 ท่าใช้หลักการตีบทผสมผสานท่าทางธรรมชาติ

ภาพที่ 7 ภาพการปรับท่ารำจาก ดร.สุวรรณี ชลานุเคราะห์ ศิลปินแห่งชาติ ปี 2533 คำร้องที่ว่า “หอมหวน” ที่มา : ผู้วิจัย วันที่ 7 มกราคม 2559

ท่าที่ 2 โดยมีการปรับเปลี่ยนท่ารำใช้หลักการนำท่ารำเก่ามาพัฒนาใหม่ 1 ท่าได้แก่

ท่ารำท่าเข้าท้ายเพลงเสมอมาร โดยปรับท่ารำจากนางธานิต ศาลากิจ ข้าราชการบำนาญกรมศิลปากร (ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการแสดงบทนางยักษ์) จากที่จะปฏิบัติท่าชักแป้งผัดหน้า วิ่งซอยเท้าเข้าโรงทางด้านซ้ายของนักแสดง

ปรับเป็นท่าชักแป้งผัดหน้าวิ่งมาทางประตูด้านซ้ายของนักแสดงแล้วทำท่าปาดมือเข้าโรง ตามภาพดังนี้

ภาพที่ 8 ภาพการปรับท่ารำจาก นางธานิต ศาลากิจ
ท่าเข้า ท้ายเพลงเสมอมาร
ที่มา : ผู้วิจัย วันที่ 4 มกราคม 2559

กระบวนท่ารำการแสดงชุดนี้ผู้สร้างสรรค์ ได้นำออกเผยแพร่ทำการแสดงในงานเปิดบ้านราชมงคลในวันที่ 17-19 มกราคม 2559 ณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ตามภาพดังนี้

ภาพที่ 9 ภาพการแสดง ชุดสำมนักขาทรงเครื่อง
ในงานเปิดบ้านราชมงคล
ที่มา : ผู้วิจัย วันที่ 17 มกราคม 2559

หลังจากที่ได้ทำการปรับปรุงท่ารำจากผู้เชี่ยวชาญและศิลปินแห่งชาติแล้วนั้น ผู้สร้างสรรค์จึงได้นำชุดการแสดงออกเผยแพร่ผลงาน และได้ทำการประเมินความพึงพอใจต่อการแสดงสร้างสรรค์ ชุด “นางสำมนักขาทรงเครื่อง” จากแบบสอบถามความพึงพอใจ จำนวน 120 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100 จาก เพศหญิง 35% เพศชาย 65% รวมเป็น 100% โดยผลความพึงพอใจของผู้ชมการแสดง มีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในระดับมากที่สุด (x = 4.53) โดยมีความพึงพอใจในแต่ละด้านเรียงจากมากไปน้อย ดังนี้

- ด้านความพึงพอใจต่อชุดการแสดง ชุด นางสำมนักขาทรงเครื่อง ในระดับมากที่สุด (x = 4.57)
- ด้านความพึงพอใจต่อประโยชน์ที่ได้รับ ในระดับมากที่สุด (x = 4.52)
- ด้านความพึงพอใจต่อการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด (x = 4.43)

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ควรอนุรักษ์การแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง ในรูปแบบการเผยแพร่การแสดงต่อสาธารณชนเพื่อเป็นการรักษารูปแบบการแสดงการรำลงสรงทรงเครื่องของนางยักษ์ชุดนี้ไว้

2. เพื่อประโยชน์ต่อการเรียนการสอนของนักศึกษาสาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ในรายวิชาทักษะปฏิบัตินาฏศิลป์ไทย สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนเพื่อให้นักศึกษารู้หลักการรำแต่งองค์ทรงเครื่องของนางยักษ์

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. นำนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด สำมนักขาทรงเครื่อง ไปพัฒนาไปประยุกต์คิดสร้างสรรค์การรำทรงเครื่องในรูปแบบอื่นๆ ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

คำรณ สุนทรานนท์, รองศาสตราจารย์.คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี. สัมภาษณ์ วันที่ 1 ตุลาคม 2558, วันที่ 30 มกราคม 2559.

Kamron Soontranon, Assoc. Prof. Rajamangala University of Technology Thanyaburi, Faculty of Fine and Applied Arts. Interviewed, October 1st, 2015 and January 30th, 2016.

ชวลิต สุนทรานนท์, นักวิชาการละครและดนตรีทรงคุณวุฒิ. กรมศิลปากร. สัมภาษณ์วันที่ 10 ตุลาคม 2558, วันที่ 28 มกราคม 2559.

Chawarit Soontranon. Expert Specialist in Drama and Music Department of Fine Arts. Interviewed, October 10th, 2015 and January 28th 2016.

ธนินท์รัฐ กฤษฎิ์ฉันทัชท์ ศิริวิศาลสุวรรณ และ วรรณวีร์ บุญคุ้ม. (2559, มกราคม-มิถุนายน). โขนวิจิตรนาฏศิลป์ ชั้นสูง: กรณีศึกษาการถ่ายทอดการสอนโขนจากรุ่นสู่รุ่นของ นักเรียนโขนโรงเรียนมหาภาพกระจาดทองอุปถัมภ์ จังหวัดสมุทรปราการ.**วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ**. 11(2). สืบค้นเมื่อ 11 มิถุนายน 2560, จาก https://www.tcithaijo.org/index.php/jica/issue/view/4506

Thaninrat Kritchantouch Siriwisarnsuwan and Wannawee Boonkoum . (2016, January - June) “The Hich Art of Khon: The Case Study of Khon Student at Mahaphabkrajadthong U-Pathum School, Samutprakan Province, Samutprakarn Province. **Institute of Culture and Arts Journal**. 11(2). Investigated by June 11th, 2017, From https://www.tcithaijo.org/index.php/jica/issue/view/4506

ธานิต ศาลากิจ, ข้าราชการบำนาญกรมศิลปากร. กรมศิลปากร. สัมภาษณ์วันที่ 15 ตุลาคม 2558, วันที่ 4 มกราคม 2559.

Tanit Salakij. Veteran Artist Officer Issue of Department of Fine Arts. Interviewed October 15th 2015 and January 4th 2016.

นงค์นุช ไพรพิบูลยกิจ. (2542). **โขน**. กรุงเทพฯ: เอส.ที.พี.เวิร์ล มีเดีย.

Nongnuch Praipiboolkij. (1999). **Khon**. Bangkok: S.T.P. World Media Press.

พีรพงษ์ เสนไสย. (2546). **ความงามในนาฏยศิลป์**. กาฬสินธุ์: ประสานการพิมพ์.

Pirapong Sen-sai. (2003). **Appreciated in Drama Arts**. Bangkok: Prasarn Printing.

รจนา สุนทรานนท์, รองศาสตราจารย์. คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี. สัมภาษณ์ วันที่ 30 มกราคม 2559.

Rojana Soontranon, Assoc. Prof. Rajamangala University of Technology Thanyaburi, Faculty of Fine and Applied Arts. Interviewed, January 30th 2016.

ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์ และ สุมาลย์ บ้านกล้วย. (2552). **ลักษณะความเป็นมาและพฤติกรรมของตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์เปรียบเทียบกับตัวละครในมหากาพย์รามายณะ**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Srisurang Poonsap, Sumarn Baankruai. (2009). **Characteristic and action of the character of Thai Ramayana compared with the Indian epic Ramayana**. Bangkok: Thai Khadi Research Institute, Thammasat University Press.

สุมิตร เทพวงษ์. (2541). **นาฏศิลป์สำหรับครูประถม มัธยม**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

Sumit Tepwong. (1998). **Thai Traditional Drama for Teacher in Primary, Secondary And High School**. Bangkok: Odient Store Press.

สุวรรณี ชลานุเคราะห์, ศิลปินแห่งชาติปี 2533 สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์ไทย). กระทรวงวัฒนธรรม. สัมภาษณ์ วันที่ 3 ตุลาคม 2558, วันที่ 7 มกราคม 2559.

Suwannee Chalanukrorh, National Artist in Performing Arts (Thai Classical Dance)1990, Ministry of Culture. Interviewed, October 3rd, 2015 and January 7th, 2016.